

Maciej Tokarski

Katedra Rachunkowości

Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu

Sprawozdanie finansowe – niedoskonałe źródło informacji o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa

Ostatnie kilkanaście lat bardzo zmieniło gospodarkę światową. Ogromny wpływ na jej obecny kształt wywarły: postępująca globalizacja i integracja oraz pojawienie się i upowszechnienie najnowszych technologii. Procesy te w dużym stopniu zmieniły warunki funkcjonowania przedsiębiorstw, zarówno dużych (DP), jak małych i średnich (MŚP).

Początek XXI w. przyniósł kilkanaście spektakularnych przypadków, które zachwiały zaufaniem inwestorów do rynków finansowych (por. tab. 1), w szczególności do ich przejrzystości i wiarygodności informacji. Kreatywna księgowość w połączeniu z nieuczciwością firm audytorskich spowodowała, że kwestionowane są również zasady zarządzania wartością przedsiębiorstwa mające na celu wzrost bogactwa akcjonariuszy.

Tab. 1. Przykłady firm stosujących rachunkowość kreatywną

Firmy amerykańskie	Firmy europejskie
Enron, WorldCom, HealthSouth, Freddie Mac, Xerox, Global Crossing, HIH, Tyco, Vivendi, Adelphia Communications, Merck, Qwest, Rite Aid, Sunbean, Waste Management, Kmartm, Peregrine Systems, Bristol Myers, Dynegy	Royal Ahold, Parmalat, Altran, Comroad, Elan, Elektrim, Big Bank Gdański, Softbank, Mostostal Export, Rafako

Źródło: opracowanie autora na podstawie: M. Tokarski, A. Tokarski, *Rachunkowość kreatywna jako narzędzie zarządzania przedsiębiorstwem w warunkach globalizacji* [w:] *Mechanizmy i obszary przeobrażeń w organizacjach*, A. Potocki (red.), Difin, Warszawa 2007, s. 337.

Sytuacje te spowodowały, że pojawiły się obawy i nieufność wobec danych ujmowanych w sprawozdaniach finansowych. Wystąpiły też przesłanki podważenia jakości i wiarygodności prezentowanych danych oraz przydatności sprawozdań finansowych jako źródła informacji o podmiocie. Te problemy dotyczą (Karpus, Węclawski 2005):

- kwestii fałszowania sprawozdań finansowych, czyli dopasowywania zapisów księgowych do podejmowanych działań, ale też dopasowywania działań do możliwości prezentacji ich efektów w sprawozdaniach finansowych;
- kwestii niedopasowania rachunkowości do zmian w otoczeniu gospodarczym oraz wymogów rynku finansowego.

Istota sprawozdania finansowego

Sprawozdanie finansowe jest końcowym produktem procesu przetwarzania informacji w systemie rachunkowości. Stanowi główne źródło informacji o sytuacji przedsiębiorstwa. Zakres sprawozdania finansowego jest określony w ustawie o rachunkowości. Wzory poszczególnych elementów sprawozdania finansowego są dostosowane do specyfiki jednostek zobowiązanych do prowadzenia ksiąg rachunkowych. Ważnym elementem procedury związanej z rocznym sprawozdaniem finansowym jest badanie sprawozdania finansowego, ma to bowiem podstawowe znaczenie dla jakości informacji w nim prezentowanych. W trakcie badania ocenia się i weryfikuje informacje z punktu widzenia zgodności z określonymi zasadami rachunkowości, przepisami prawa i stanem faktycznym.

Zgodnie z art. 64 ust. 1 ustawy o rachunkowości, badaniu i ogłaszaniu sprawozdań finansowych podlegają:

- I. roczne skonsolidowane sprawozdania finansowe grup kapitałowych,
- II. roczne sprawozdania finansowe kontynuujących działalność:
 1. banków oraz zakładów ubezpieczeń,
 2. jednostek działających na podstawie przepisów o publicznym obrocie papierami wartościowymi i funduszach powierniczych oraz przepisów o funduszach inwestycyjnych,
 3. jednostek działających na podstawie przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych,
 4. spółek akcyjnych,
 5. pozostałych jednostek, które w poprzednim roku obrotowym, za który sporządzono sprawozdania finansowe, spełniły co najmniej dwa z następujących warunków:
 - a) średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wyniosło co najmniej 50 osób,
 - b) suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego stanowiła równowartość w walucie polskiej co najmniej 2500 000 euro,
 - c) przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych za rok obrotowy stanowiły równowartość w walucie polskiej co najmniej 5000 000 euro.

Z mocy ustawy badaniu podlegają również:

- a) sprawozdania finansowe spółek przejmujących i spółek nowo zawiązanych, sporządzane za rok obrotowy, w którym nastąpiło połączenie;
- b) półroczne sprawozdania finansowe funduszy inwestycyjnych.

Przepisy ustawy o rachunkowości wskazują więc jednoznacznie te podmioty, które mają obowiązek przedstawić swoje sprawozdanie finansowe.

Zgodnie z art. 45 ustawy o rachunkowości, sprawozdanie finansowe składa się z elementów przedstawionych w tab. 2.

Tab. 2. Sprawozdanie finansowe według ustawy o rachunkowości

Elementy sprawozdania finansowego	Obowiązek sporządzania
Bilans	obligatoryjnie
Rachunek zysków i strat	
Informacja dodatkowa	
Zestawienie zmian w kapitale własnym	obligatoryjnie dla jednostek podlegających corocznemu badaniu
Rachunek przepływów pieniężnych	
Sprawozdanie z działalności jednostki	obligatoryjnie, jeżeli obowiązek sporządzenia wynika z ustawy lub odrębnych przepisów

Źródło: opracowanie autora na podstawie ustawy o rachunkowości.

Poszczególnych elementów sprawozdania finansowego nie należy traktować jako odrębnych, niezależnych od siebie części sprawozdania, są one bowiem ze sobą powiązane i tworzą spójną całość. Sprawozdania finansowe mają odzwierciedlenie w zgodności rachunkowej określonych pozycji tych elementów. Wynik finansowy netto (zysk netto lub strata netto) ustalony w rachunku zysków i strat jest zgodny z wynikiem finansowym netto roku obrotowego wykazywanym w bilansie. Z kolei stan środków pieniężnych na koniec okresu wykazywany w rachunku przepływów pieniężnych jest zgodny z saldem końcowym kont środków pieniężnych. Sytuację tę przedstawia rysunek 1.

Ryc. 1. Schemat powiązań elementów sprawozdania finansowego

Salda kont środków pieniężnych		Salda pozostałych kont bilansowych		Salda kont wynikowych	
RACHUNEK PRZEPŁYWÓW PIENIĘŻNYCH		BILANS		RACHUNEK ZYSKÓW I STRAT	
Stan początkowy	Wydatki pieniężne w okresie	Aktywa (bez środków pieniężnych)	Kapitał własny i zobowiązania	Koszty poniesione w okresie	Przychody uzyskane w okresie
Wpływy pieniężne w okresie	Saldo = = stan przepływów środków pieniężnych		Saldo wyników - zysk/strata		

Źródło: opracowanie autora na podstawie: E. Nowak, *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2005, s. 26.

Sprawozdanie finansowe, sporządzane na mocy przepisów ustawy o rachunkowości, stanowi także podstawę do opracowania sprawozdań z zakresu statystyki finansów, czyli sprawozdań F-01 i F-02.

Cele sporządzania sprawozdań finansowych

Zasadniczym celem sprawozdań finansowych jest zaspokojenie podstawowych potrzeb informacyjnych szerokiego kręgu użytkowników, przede wszystkim z zewnątrz. Jest ono głównym źródłem informacji finansowych do podejmowania decyzji inwestycyjnych, transakcyjnych, kredytowych (Olchowicz, Tłaczała 2002, s. 15). Dlatego sporządzanie i przedstawianie sprawozdań finansowych powinno uwzględniać potrzeby tych użytkowników (Gabrusewicz, Cieślak, Kuśnierek 2001, s. 15).

Według W. Gosa, celem sporządzania sprawozdań finansowych jest dostarczenie użytecznych przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych informacji o sytuacji finansowej i rezultatach działalności oraz położeniu finansowym przedsiębiorstwa. Odbiorcami tych informacji są inwestorzy, akcjonariusze, kredytodawcy, pracownicy, kontrahenci, władze podatkowe, zarząd przedsiębiorstwa (Gos 2005).

W *Założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości* określa się, że celem sprawozdań finansowych jest dostarczenie informacji o sytuacji finansowej, wynikach działalności oraz o zmianach

sytuacji jednostki, które będą pomocne szerokiemu kręgowi użytkowników przy podejmowaniu decyzji gospodarczych. Zgodnie z *Założeniami koncepcyjnymi*, sprawozdania finansowe ilustrują także sposób, w jaki kierownictwo jednostki zarządza nią i chroni jej majątek, oraz odpowiedzialność kierownictwa za powierzone zasoby. Ponadto informacje na ten temat powinny pomóc ich użytkownikom w podejmowaniu decyzji gospodarczych.

Użytkownicy sprawozdań finansowych

Sprawozdania finansowe są formą przekazywania informacji ekonomicznych różnym odbiorcom zainteresowanym sytuacją i rezultatami działalności jednostek gospodarczych. Informacje zawarte w sprawozdaniach wykorzystują oni do podejmowania decyzji. Użytkownikami informacji zawartych w sprawozdawczości finansowej mogą być zarówno odbiorcy zewnętrzni (makrosfera), jak i odbiorcy wewnętrzni (mikrosfera). Potrzeby informacyjne poszczególnych użytkowników sprawozdań finansowych są różnorodne (patrz: tab. 3).

Wszyscy wskazani w tabeli użytkownicy poddają analizie informacje zawarte w sprawozdaniu, zamierzając na ich podstawie uzyskać obraz ekonomiczny działalności gospodarczej danej jednostki.

Tab. 3. Użytkownicy sprawozdań finansowych

Sfera	Użytkownicy informacji	Potrzeby informacyjne
MIKROSFERA	potencjalni inwestorzy	możliwa do uzyskania stopa zwrotu z zainwestowanego kapitału oraz ocena ryzyka programowanych przedsięwzięć
	pożyczkodawcy i kredytodawcy	ocena zdolności płatniczej jednostki i perspektywy rozwoju rzutujące na ocenę ryzyka kredytowego
	dostawcy i inni wierzyciele	sytuacja finansowa jednostki i powiązana z nią zdolność płatnicza, perspektywy rozwoju jednostki warunkujące popyt i podaż dóbr i usług
	klienci i odbiorcy	informacje o zdolności firm do kontynuacji działalności w przyszłości, umożliwiające im długoterminową współpracę
	jednostki (firmy) konkurencyjne	ocena sytuacji rynkowej, udział w rynku, poziom cen, ilość i kierunki sprzedaży dóbr i usług, kwestie organizacyjno-finansowe
	biegły rewident	ocena prawidłowości, rzetelności i jasności przedstawienia sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego badanej jednostki gospodarczej
	pracownicy i związki zawodowe	ocena wypłacalności jednostki oraz możliwość perspektyw rozwoju zawodowego i utrzymania zatrudnienia
	właściciele i zarząd firmy	ocena dokonanych przedsięwzięć pod względem rentowności i stopy zwrotu kapitału, utrzymania płynności finansowej i zapotrzebowania na nowy kapitał
MAKRO-SFERA	rząd i jego agendy	informacja do celów statystyki oraz polityki gospodarczej i fiskalnej
	społeczeństwo	informacje o gospodarce regionu, strukturze rozwojowej przedsiębiorstw, ich osiągnięciach i tendencjach rozwojowych, zatrudnieniu jego mieszkańców, zmianach w poziomie ich zasobności oraz zakresie działalności

Źródło: opracowanie autora.

Cechy jakościowe sprawozdania finansowego

Cechy jakościowe sprawozdań finansowych są pewnymi właściwościami, jakimi powinny się charakteryzować informacje prezentowane w sprawozdaniach, aby były przydatne dla ich użytkowników. Są to:

- zrozumiałość,
- przydatność,
- wiarygodność,
- porównywalność.

Zakłada się, że użytkownicy sprawozdań mają wystarczającą wiedzę z zakresu prowadzenia działalności oraz rachunkowości, by prawidłowo odczytać i zrozumieć treści zawarte w sprawozdaniu finansowym. Przydatność informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym oznacza ich użyteczność przy podejmowaniu decyzji. Informacje są przydatne, gdy wpływają na rodzaj podejmowanych decyzji oraz umożliwiają rozważenie alternatywnych wariantów działania.

Niezbędną cechą jakościową sprawozdań finansowych jest wiarygodność zawartych w nich informacji. Informacje uznaje się za wiarygodne, gdy są zgodne z rzeczywistością i nie zawierają istotnych błędów. Na wiarygodność informacji zawartych w sprawozdaniu składają się:

- wierność odzwierciedlenia transakcji i innych zdarzeń,
- neutralność,
- ostrożność,
- kompletność.

Wierność odzwierciedlenia transakcji i innych zdarzeń jest związana z koniecznością dokonywania ich prawidłowej identyfikacji, wyceny oraz prezentacji. Cecha ta wymaga, aby były one identyfikowane, wyceniane i prezentowane zgodnie z zasadą przewagi treści nad formą. Oznacza to, że wszystkie transakcje należy ewidencjonować i prezentować zgodnie z ich treścią ekonomiczną i rzeczywistością. Kolejnym atrybutem wiarygodności sprawozdania jest neutralność. Jest to cecha oznaczająca zachowanie bezstronności w stosunku do jednostki gospodarczej przez osoby sporządzające sprawozdanie finansowe. Poziom wiarygodności zależy także od stopnia niepewności, którą uwzględnia się przy sporządzaniu sprawozdania poprzez stosowanie metody ostrożnej wyceny. Ostrożność nie może jednak prowadzić do działań będących w sprzeczności z wymogiem neutralności. Kolejnym atrybutem wiarygodności sprawozdania finansowego jest jego kompletność. Informacje zawarte w sprawozdaniu są kompletne, jeżeli odzwierciedlają skutki wszystkich transakcji i zdarzeń mających miejsce w okresie sprawozdawczym. Dzięki zastosowaniu w ramach danej jednostki w kolejnych okresach takich samych zasad wyceny i prezentacji skutków finansowych transakcji o podobnym charakterze, możliwa jest porównywalność w czasie prezentowanych danych.

Falszowanie sprawozdań finansowych¹

Liczne oszustwa i upadłości holdingów i spółek w Stanach Zjednoczonych i w Europie na początku XXI w. spowodowały wzrost zainteresowania jakością rachunkowości, sprawozdawczości finansowej, badania sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów oraz skuteczności kontroli i rewizji wewnętrznej. Termin „kreatywna księgowość” nie jest wcale nowy; jest w powszechnym użyciu od wielu lat. Odnosi się on do zastosowania zasad rachunkowości w sposób, który nie jest bezpośrednio wskazany w przepisach.

¹ W artykule pominięto kwestie manipulacji w rachunkowości, które zostały zaprezentowane przez autora w artykule *Kreatywna księgowość a falszowanie sprawozdań finansowych* (Tokarski 2007).

Określenia „kreatywna księgowość” często używa się błędnie, w zasadzie wyłącznie w negatywnym kontekście, podczas gdy rozwiązanie kreatywne może być pozytywne, zgodne z prawem i korzystne dla odbiorców sprawozdania finansowego. Istnieje bardzo wiele przepisów regulujących księgowość. Mają one na celu zapewnienie, że transakcje będą przedstawiane zgodnie z ich treścią ekonomiczną. Często się jednak zdarza, że zasady księgowania operacji gospodarczych nie są uregulowane wprost w przepisach prawa. W takiej sytuacji konieczne jest rozumienie intencji przepisów, a także umiejętność twórczego ich interpretowania tak, aby zaewidencjonować, a następnie zaprezentować daną operację gospodarczą zgodnie z jej rzeczywistą treścią ekonomiczną. Właściwie pojmowana kreatywność jest w rachunkowości niezbędna, powinna jednak mieścić się w pewnych granicach i nie mieć nic wspólnego z manipulacjami w księgach rachunkowych i sprawozdaniach finansowych (Schneider 2007, s. 232).

Dla zdefiniowania kreatywnej księgowości bardzo istotne są stwierdzenia dotyczące nieprawidłowości księgowych, zawarte w Międzynarodowych Standardach Rewizji Finansowej (MSRF) nr 240, które są, a przynajmniej powinny być, swego rodzaju biblią każdego audytora. Co prawda w MSRF nie używa się pojęć „kreatywna księgowość” i „agresywna księgowość”, jednak występują w nich pojęcia „błąd (księgowy)” i „oszustwo (księgowo)” (Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej 2001, s. 97).

Przez „błąd” rozumie się niezamierzone nieprawidłowości sprawozdania finansowego, łącznie z nieujęciem księgowym danych lub nieujawnieniem informacji, spowodowane np.: pomyłkami popełnionymi przy zbieraniu i przetwarzaniu danych, na podstawie których sporządza się sprawozdanie finansowe, nieprawidłowymi szacunkami księgowymi spowodowanymi przeoczeniem lub niewłaściwą interpretacją faktów, nieprawidłowym zastosowaniem zasad rachunkowości dotyczących wyceny, klasyfikacji, prezentacji lub ujawnienia informacji. Natomiast „oszustwo” oznacza celowe działanie podjęte przez jednego lub kilku członków kierownictwa, osoby sprawujące nadzór, pracowników lub stronę trzecią, przy wykorzystaniu kłamstwa, w celu uzyskania niesprawiedliwej lub nielegalnej korzyści.

Z przedstawionej wyżej analizy wynika, że standardy rewizji finansowej definiują oszustwo i błąd, wskazując na różnice intencji, jako działania umyślne (oszustwo) lub nieumyślne (błąd), które doprowadziły do powstania nieprawidłowości w badanym sprawozdaniu finansowym (Hołda, Nowak 2003, s. 117).

Według D. Krzywdy, współczesna rachunkowość wręcz wymaga od księgowych kreatywności. Kreacja w rachunkowości nie jest wynalazkiem ostatnich lat, lecz tkwi w niej od zarania. Tym większa powinna być zatem czujność audytorów, którzy nie mogą dopuścić, aby kreatywność księgowych przerodziła się w praktykę potwierdzania księgowej fikcji przez audytora (Krzywda 1999, s. 18 i 19).

Według E. Mączyńskiej, należy rozróżnić pojęcia „księgowość kreatywna” i „księgowość agresywna”. Autorka zaproponowała ich następujące definicje (Mączyńska 2007, s. 4, 2002a, s. 7):

- kreatywna księgowość (rachunkowość) to prowadzenie rejestracji, ewidencji, przetwarzanie i prezentacja zdarzeń gospodarczych przy zastosowaniu obowiązujących przepisów i właściwie interpretowanych zasad rachunkowości w sposób, który nie jest bezpośrednio w tych przepisach wskazany, a który jest wynikiem pomysłowego, twórczego i niestandardowego zastosowania tych przepisów i zasad. Można ją porównać ze stosowaniem zabiegów kosmetycznych przez kobietę, która chce podkreślić swoją urodę – co przecież nie powoduje szkód dla otoczenia;
- agresywna księgowość (rachunkowość) to świadome, zamierzone i celowe prowadzenie rejestracji, ewidencji, przetwarzanie i prezentacja zdarzeń gospodarczych w sposób sprzeczny

z przepisami lub przy niewłaściwie i tendencyjnie interpretowanych przepisach oraz zasadach rachunkowości, które może zaszkodzić użytkownikom informacji księgowych poprzez przedstawienie innej (lepszego lub gorszej) niż rzeczywista sytuacji ekonomicznej jednostki. Jest ona prowadzona z rozmyślnym zamiarem defraudacji, ukierunkowanym na sztuczne zawyżanie zysków lub ukrywanie strat, i może być bardzo szkodliwa, a w skrajnym przypadku – co potwierdza praktyka – maskować upadłość przedsiębiorstwa.

Należy zwrócić uwagę, że w zaproponowanej wyżej definicji agresywnej księgowości (rachunkowości) zawiera się stosowane w MSRF pojęcie „oszustwo księgowe”. Zdefiniowanego przez MSRF pojęcia „błąd księgowy” w ogóle nie należy uwzględniać przy definiowaniu zarówno kreatywnej, jak i agresywnej księgowości (rachunkowości), gdyż jego istotą jest oceniane negatywnie działanie niezamierzone. Natomiast istotą kreatywnej i agresywnej księgowości oraz rachunkowości jest zawsze działanie celowe i zamierzone, oceniane – w zależności od przypadku – pozytywnie lub negatywnie.

Przyczyny fałszowania sprawozdań finansowych

Oszustwa księgowe nie są zjawiskiem nowym. Istnieją nieomal od zawsze, tzn. od momentu, kiedy zestawiono majątek, dokonano jego wyceny i zaprezentowano w bilansie, ponieważ wzmiankę o tym procederze można znaleźć w dziele benedyktyńskiego zakonnika Angelo Pietra *O podwójnej buchalterii* (z 1586 r.), przeznaczonego na użytek zatrudnionych w ówczesnych klasztorach. Zakonnik pisze o możliwości „dowolnych zmian w oznaczeniu wartości majątku ruchomego i nieruchomego jako środka do przedstawienia ostatecznego bilansu w świetle dodatnim albo ujemnym, lecz bynajmniej nieprawdziwym” (Dutlinger 1912, s. 5). Oznacza to, że księgowy powinien zmierzać nie tylko do sumiennego i uczciwego prowadzenia ksiąg, lecz także posiadać umiejętność właściwego prezentowania sprawozdań finansowych. Już w 1912 r. pisano, że „bycie księgowym to nie tylko umiejętność księgowania i znajomość podstawowych zasad rachunkowości. Trzeba również umieć czytać pomiędzy wierszami. Nie dość zgodzić debet z kredytem, trzeba twórczo kontrolować i badać. Za mało jeszcze dokładnie zaksięgować, dodać odpowiednie pozycje. Należy znać interes i ludzi, czuć liczby, być artystą, a nie zwykłym rzemieślnikiem” (Dutlinger 1912, s. 7). Te stwierdzenia są nadal aktualne. Należy nie tylko księgować, lecz także interpretować, prowadzić politykę bilansową, która pozwoli kreować właściwy, pożądany obraz sytuacji gospodarczej jednostki, a jest ona możliwa jedynie wówczas, gdy istnieje wybór konwencji i zasad przy sporządzaniu dokumentu, jakim jest sprawozdanie finansowe. Dążenie do przedstawienia firmy we właściwym świetle doprowadziło do wypracowania wielu metod „upiększania” danych w sprawozdaniach finansowych przy wykorzystaniu luk w regulacjach prawnych lub nawet działań na granicy prawa. Jedne z tych metod mogą mieć charakter nadużyć, czyli być fałszerstwami, co czyni je nagannymi, inne zaś są bliższe sztuce umiejętnego „upiększania”, co czyni je dopuszczalnymi, a określane jest także mianem polityki bilansowej (Cebrowska, Jeżowski 2000, s. 4).

Często można się spotkać ze stwierdzeniem, że polityka bilansowa jest nie tylko sztuką tego, co możliwe, lecz również sztuką tego, co jest prawem dozwolone. Świadczą o tym zjawiska określane jako: twórcza księgowość, upiększanie sprawozdań finansowych, wygładzanie dochodów, finansowanie pozabilansowe, maskowanie bilansu, strojenie okna wystawowego, rasowanie czy fryzowanie sprawozdań. Zjawiska te dotyczą kreowania rachunkowości i sprawozdań finansowych przez zarząd w celu polepszenia obrazu działania i sytuacji firmy nie zawsze zgodnie z prawem. W związku z tym pojawia się problem celu i zakresu kreowania polegającego na manipulacji zasadami rachunkowości w celu stworzenia wrażenia, że sytuacja finansowa firmy jest inna niż w rzeczywistości.

Ustalając przyczyny fałszowania sprawozdań finansowych, trzeba uwzględnić następujące kwestie:

1. To chciwość pompuje powietrze w balony dobrej koniunktury, to chciwość winduje w górę wartości akcji i wartości firmy, i każe sobie tłumaczyć wzrost rzekomo posiadanym kapitałem intelektualnym, to przez chciwość ustalane są nieprzyzwoicie wysokie wynagrodzenia kadry menedżerskiej skorelowane najczęściej niesłusznie z wysoką wartością firmy, to chciwość w końcu powoduje, że balony przegrzanej koniunktury pękają z hukiem, który słychać w całej globalnej wiosce (Sojak 2003/2004, s. 168).
2. Naturę człowieka i jego niczym nieskrępowaną kreatywność, w której mieści się brak etyki zawodowej, konflikt lojalności, chciwość i egoizm, brak skrupułów i elementarnego poczucia odpowiedzialności.
3. Od postrzegania przedsiębiorstwa przez podmioty zewnętrzne zależy możliwość dalszego jego rozwoju. Sprawozdanie finansowe staje się wizytówką firmy, sposobem prezentacji na zewnątrz wyników działalności. Wiele firm stara się, by ich sprawozdania finansowe wyglądały jak najlepiej i aby osoba czytająca je odnosiła jak najlepsze wyobrażenie o firmie.
4. W miarę komplikowania się procesów gospodarczych posiadanie informacji stało się kartą przetargową między właścicielem a zarządem. Występowała coraz większa sprzeczność interesów. Typowy jest stan, w którym zarząd posiada więcej informacji niż właściciel. Dysponent informacji (zarząd) może ją wykorzystać w sposób zabezpieczający jego własny interes, nawet przy stratach właściciela (Kamela-Sowińska 2003, s. 3).
5. Warunkiem sprzyjającym rachunkowości kreatywnej w negatywnym tego słowa znaczeniu jest presja sprostania oczekiwaniom rynku lub wymaganiom właścicieli i wierzycieli (Świdorska [red.], s. XVII). Ogłaszanie wyników znacznie poniżej oczekiwanego poziomu może spowodować wycofanie się obecnych inwestorów lub wstrzymanie napływu nowych. Ponadto, jeżeli spółka w danym roku wykaże wyjątkowo dobre wyniki, to powstanie presja, aby w latach kolejnych wyniki kształtowały się na równie wysokim poziomie. Presja inwestorów i wierzycieli może być wystarczająco silna, by zarząd uległ pokusie kształtowania danych.
7. Przyczyną przekroczenia cienkiej granicy pomiędzy rachunkowością mającą rzetelnie prezentować efekty ekonomiczne a fałszowaniem sprawozdań finansowych mogą być także osobiste korzyści kadry kierowniczej, jeśli przyznawane im nagrody zależą od krótkookresowych wyników spółki.
8. Możliwości wykorzystania dostępnych zasad rachunkowości jest wiele. Często podstawą ich przyjęcia jest szacunek, np. utrata wartości składników aktywów czy subiektywne założenie, np. wybór metod amortyzacji lub wycena rozchodu zapasów.
9. Globalizacja rynków, która powoduje ogromne trudności o charakterze organizacyjnym. Bardzo skomplikowane wielopoziomowe struktury holdingowe, składające się z wielu spółek zależnych rozrzuconych po całym świecie, działających w różnych branżach i formach prawnych, stają się coraz mniej przejrzyste i zrozumiałe, tym samym stanowią coraz wygodniejszą platformę manipulacji.

Sankcje za niedopełnienie obowiązków sprawozdawczych

Niedopełnienie obowiązków sprawozdawczych – niesporządzenie sprawozdania finansowego lub sporządzenie niezgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości lub zamieszczenie w nim nierzetelnych danych jest zagrożone sankcją (art. 77 ustawy) w postaci grzywny lub kary pozbawienia wolności do lat 2, albo obu tym karom łącznie.

Karą grzywny albo karą pozbawienia wolności zagrożone jest również postępowanie wbrew przepisom ustawy (art. 79), polegające na: niepoddaniu rocznego sprawozdania finansowego badaniu biegłego rewidenta, jeśli taki obowiązek jednostki dotyczy, niezłożeniu rocznego sprawozdania finansowego do ogłoszenia, gdy jednostka jest do tego zobowiązana, niezłożeniu rocznego sprawozdania finansowego lub sprawozdania z działalności we właściwym rejestrze sądowym, nieudostępnieniu rocznego sprawozdania finansowego i innych dokumentów wspólnikom lub akcjonariuszom (w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjnych) albo członkom (w spółdzielniach) przed zgromadzeniami wspólników, akcjonariuszy lub członków w tych jednostkach.

Zakończenie

Postępujący proces globalizacji na świecie wywiera nacisk na tworzenie globalnych standardów rachunkowości. W zaskakująco szybkim tempie rośnie liczba połączeń przedsiębiorstw, następuje coraz częściej integracja rynków kapitałowych, i to nie tylko w ramach Unii Europejskiej. Przepływom kapitału między różnymi krajami i regionami świata towarzyszy nieodłączne ryzyko inwestowania. W celu osiągnięcia odpowiedniej efektywności rynków kapitałowych w gospodarce występuje zapotrzebowanie na dostęp do wysokiej jakości informacji finansowej, co z założenia może zapewnić jedynie zastosowanie jednolitych zasad rachunkowości. Oszustwa księgowe nie są zjawiskiem nowym. Nigdy jednak nie stanowiły takiego zagrożenia stabilności światowego systemu finansowego jak obecnie. Wynika to z postępującej liberalizacji przepływu kapitałów i siły roboczej między różnymi regionami i krajami, wskutek czego wzrósł stopień niepewności co do przetrwania na rynku w warunkach zaostrzającej się konkurencji i gwałtownych zmian zachodzących we wszystkich sferach życia społecznego i gospodarczego (Kutera, Hołda, Surdykowska 2006, s. 9).

Nowoczesna rachunkowość musi być jakościowo lepsza od tradycyjnej, chociaż ustalenie kryterium oceny tego zjawiska nie jest proste. Na szczególną uwagę zasługuje podkreślenie znaczenia praktyki. Następuje daleko idąca intelektualizacja rachunkowości, która polega na tym, że praktycy rachunkowości muszą posługiwać się interdyscyplinarną wiedzą o przedsiębiorstwie, a więc znajomością kodeksu spółek handlowych, kodeksu cywilnego, procedur postępowania cywilnego i administracyjnego, prawa podatkowego i pochodnych tego prawa, znajomością systemów informacyjnych i informatycznych oraz rozległą wiedzą z rachunkowości.

Rola biegłego rewidenta w systemie społeczno-gospodarczym wiąże się ściśle z rolą, jaką odgrywa w nim rachunkowość. Informacje wychodzące z systemu rachunkowości powinny służyć podejmowaniu racjonalnych decyzji gospodarczych zarówno wewnątrz przedsiębiorstwa, jak i przez zewnętrznych jego użytkowników. Na jakość tych informacji mają wpływ zarówno osoby tworzące te informacje, jak i osoby dokonujące ich weryfikacji – biegli rewidenci. Ujawnienie w sprawozdawczości finansowej istotnej, kompletnej i wiarygodnej informacji, na podstawie której użytkownicy tego sprawozdania mogą podejmować właściwe decyzje ekonomiczne, zależy od sposobu stosowania prawa oraz dorobku teorii i praktyki rachunkowości przez osoby zajmujące się rachunkowością. Zapewne trzeba się pogodzić z tym, że nie ma w pełni skutecznych rozwiązań przeciwdziałających manipulacjom księgowym. Dlatego podstawową funkcją standardów i innych regulacji rachunkowości powinno być dostarczenie wystarczającej pewności, że system księgowości nie wymknie się spod kontroli, umożliwiając m.in. wczesne rozpoznanie zagrożeń dla działalności, przypadków stosowania rachunkowości agresywnej i tworzenie systemu wczesnego ostrzegania inwestorów. Rozstrzygająca jest jednak etyka menedżerów, księgowych, audytorów i członków rad nadzorczych, przy ich doborze jest zatem istotne staranne uwzględnianie nie tylko kwalifikacji zawodowych, ale i predyspozycji osobowościowych.

We współczesnej rachunkowości nie wystarczą dobre prawo i dobre rozwiązania techniczne; równie ważna jak profesjonalizm osób zajmujących się rachunkowością jest ich postawa etyczna. W gąszczu coraz bardziej komplikującej się działalności gospodarczej istnieje ogromne zapotrzebowanie na zasady i wskazówki postępowania w sytuacjach trudnych dla poszczególnych grup zawodowych. Coraz więcej osób widzi potrzebę tworzenia tego typu zasad w formie kodeksów etycznych. Rachunkowość to nie tylko prawo, teoretyczne i praktyczne zasady, to również postawa etyczna osób nią się zajmujących.

Literatura

1. Dutlinger J., 1912, *Falszywe bilanse*, Nakład Biblioteki Handlowej w Warszawie, Warszawa.
2. Cebrowska T., Jeżowski M., *Falszowanie i fryzowanie bilansów – nieco historii*, „Problemy rachunkowości”, 1/2000.
3. Gabrusewicz W., Cieślak M., Kuśnierek K., 2001, *Sprawozdawczość finansowa jednostek gospodarczych*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa.
4. Gos W., 2005, *Sprawozdawczość i rewizja finansowa*, Instytut Audytu i Doradztwa, Warszawa.
5. Hołda A., Nowak W., 2003, *Oszustwa w systemie rachunkowości a ewolucja procedur badania sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 13(69), Warszawa.
6. Krzywda D., 1999, *Rachunkowość finansowa*, FRR w Polsce, Warszawa.
7. Kutera M., Hołda A., Surdykowska S., 2006, *Oszustwa księgowe – teoria i praktyka*, Difin, Warszawa.
8. Mączyńska E., *Białe plamy i pułapki dzisiejszej rachunkowości*, „Rachunkowość”, 9/2007.
9. *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości*, IASCF, Londyn 2001.
10. *Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej, Standard nr 240: Odpowiedzialność biegłego rewidenta za uwzględnianie podczas badania sprawozdania finansowego możliwości wystąpienia oszustw i błędów*.
11. Nowak E., 2008, *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa.
12. Olchowicz I., Tłaczała A., 2002, *Sprawozdawczość finansowa*, Difin, Warszawa.
13. *Rynek finansowy. Szanse i zagrożenia rozwoju, Zarządzanie finansami przedsiębiorstw i instytucji, opracowanie monograficzne*, 2005, P. Karpuś, J. Węclawski (red.), Wydawnictwo UMCS, Lublin.
14. Schneider K., 2007, *Błędy i oszustwa w dokumentach finansowo-księgowych*, PWE, Warszawa.
15. Sojak S., *Kreatywna rachunkowość – fałszerstwo czy pomysł na wyższy zysk?*, „Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu”, J. Wiśniewski (red.), 3(3) 2003/2004, Wyd. WSB w Poznaniu.
16. *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic*, 2006, G.K. Świdarska (red.), Difin, Warszawa.
17. Tokarski A., Tokarski M., 2007, *Rachunkowość kreatywna jako narzędzie zarządzania przedsiębiorstwem w warunkach globalizacji* [w:] *Mechanizmy i obszary przeobrażeń w organizacjach*, A. Potocki (red.), Difin, Warszawa.
18. Tokarski M., 2008, *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych* [w:] *Rola przedsiębiorczości w gospodarce opartej na wiedzy*, Z. Ziolo, T. Rachwał (red.), *Przedsiębiorczość – Edukacja nr 4*, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej IG UP w Krakowie, Wydawnictwo Nowa Era, Warszawa–Kraków.
19. *Ustawa o rachunkowości z 29 września 1994 r.* (DzU Nr 121, poz. 591).

Financial Statements is the Imperfect Source of the Information about Financial Situation of Enterprise

Balance policy is not only the art of making what is possible, but also the art of making it according to the law. Examples of this occurrences are known as: creative accounting, window dressing, incomes smoothing, off balance sheet financing.

The aim of the article is to show that financial statements can be imperfect source of information about financial situation of the enterprise and possible the negative consequences for potential users.